

2025

Nesavanaudiškumas

ATASKAITA

TURINYS

Nesavanaudiškumo principas	2
Lietuvos teismų praktika	3
Mokslinės literatūros analizė ir kritinis vertinimas	3
Metodiniai nurodymai	4
Tobulintinos sritys.....	6
Šaltiniai	7

Nesavanaudiškumo principas

Valstybės politikais laikomi „asmenys, įstatymų nustatyta tvarka išrinkti į Seimo nario, Respublikos Prezidento, Europos Parlamento nario, savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės mero pareigas ar paskirti į Vyriausybės nario, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas“¹. Jie viešajame gyvenime turi laikytis žmogaus teisių bei laisvių ir jas užtikrinti, vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija, didinti pasitikėjimą valstybe ir jos institucijomis, laikytis aukščiausių elgesio standartų, visuotinai pripažįstamų dorovės, moralės ir etikos normų (pvz., teismo proceso Nr. 3-65-3-00409-2017-0: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. rugpjūčio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-4503-556/2020). Visuotinai pripažįstamoms dorovės, moralės ir etikos normoms gali būti priskiriamos konstitucinės vertybės (pvz., Konstitucijos 21 straipsnyje garantuojama teisė į žmogaus orumo neliečiamumą, 25 straipsnyje – laisvė reikšti įsitikinimus, 26 straipsnyje – minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, 29 straipsnyje – asmenų lygybės (nediskriminavimo) principas), tarptautinių organizacijų dokumentų, skirtų viešajam sektoriui (pvz., Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos²) ar tam tikrai sričiai³, nuostatos, tarptautinių asociacijų ar tinklų, vienijančių tam tikros srities organizacijas (pvz., Europos tarnybinės etikos tinklo), dokumentų nuostatos ir kita.

Iš valstybės politikų tikimasi, kad viešajame gyvenime jie savo elgesiu laikysis konstitucinio valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms principo, valdys vadovaudamiesi demokratiškumo principu, didins visuomenės pasitikėjimą valstybės valdžios ir savivaldybių institucijomis, bus atsakingi už savo veiklą ir atskaitingi visuomenei. Lietuvoje valstybės politikų elgesiui taikomi devyni principai, iš kurių vienas – nesavanaudiškumo principas.

Nesavanaudiškumas – tarnauja valstybei ir visuomenės interesams, vengia tariamų ar tikrų viešųjų ir privačių interesų konfliktų, jiems iškilus, imasi visų reikiamų priemonių, kad jie būtų išspręsti greitai ir atitiktų visuomenės interesus, nenaudoja savo pareigų ar padėties siekdamas daryti įtaką kito asmens sprendimui, kuris galėtų būtų naudingas politikui ar jo artimam asmeniui.

Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso 4 str.

¹ Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso, patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu, 2 straipsnio 1 dalis.

² Pavyzdžiui, OECD (1998). Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0298>; OECD (2017). Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service. <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/129/129.en.pdf>; OECD (2017). Recommendation of the Council on Public Integrity. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0435>.

³ Pavyzdžiui, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

Savanaudiškumas laikomas neigiama asmens charakterio savybe, pasireiškiančia asmeninės naudos siekimu⁴, (ne)veikimu egoistiniais tikslais^{4,5}. Taigi nesavanaudiškumas – savanaudiškumo nebuvimas.

Lietuvos teismų praktika

Lietuvos teismų informacinėje sistemoje LITEKO buvo atlikta viešoji sprendimų paieška nuo 2006 m. spalio 1 d. iki 2024 m. gruodžio 31 d. siekiant įsigilinti, kokiame kontekste nustatomas nesavanaudiškumo principo pažeidimas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksu, ir kaip teismai aiškina nesavanaudiškumo principą. Skiltyje „Paieška tekste“ paieškos loginiu veiksmu pasirinkti du žodžiai: „politikų“ ir „nesavanaudiškumo“. Pasirinktu paieškos laikotarpiu pagal nurodytą paieškos loginį veiksnią rastos tik trys Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išnagrinėtos administracinės bylos.

Lietuvos administracinių teismų praktikoje nesavanaudiškumo principas, einant valstybės politiko pareigas, minimas, tačiau sprendimai dėl šio principo pažeidimo teisėtumo ir pagrįstumo nevertinti.

Konstitucinėje jurisprudencijoje valstybės politikų nesavanaudiškumo principas nebuvo aiškinamas. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra bendrai pasisakęs dėl visų valstybės tarnautojų veiklos ir tarnybinės etikos principų, taip pat dėl valstybės tarnautojų, įtariamų ar kaltinamų padarius tam tikras nusikalstamas veikas, nušalinimo nuo pareigų (pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. KT201-A-N15/2021 byloje Nr. 13-A/2021).

Mokslinės literatūros analizė ir kritinis vertinimas

Mokslinėje literatūroje nesavanaudiškumas neretai analizuotas kaip asmens savybė. Šia savybe pasižymintis asmuo apibūdinamas kaip, pvz., altruistiškas, dėmesingas, kilnus, dosnus (Lane, 2020). Priešingai, savanaudišku laikomas egocentriškas, egoistiškas, nedėmesingas, nerūpestingas, gobšus, oportunistiškas asmuo (Lane, 2020). Tačiau pripažįstama, kad sunku atskirti altruistus nuo savanaudžių, nes daugelis žmonių, elgdamiesi altruistiškai, siekia gauti naudos, todėl tai yra daugiau požiūrio dalykas (Sekiguchi, 2013). Vis dėlto psichologiniai ir lingvistiniai tyrimai leidžia nustatyti asmens galimą polinkį į savanaudiškumą pagal jo viešus pasisakymus (Martelli & Jaffrelot, 2023).

Valstybės politikų nesavanaudiškumas, kaip asmeninė savybė, tirtas kalbant apie patriotiškumą (Mbanusi & Ezeifeke, 2023), pasitikėjimą valstybės politikais, etinę lyderystę (Pedersen & Pedersen, 2020; Mozumder, 2022), biografiniuose tyrimuose (Guy, 2009; Kukali, 2024; Lazari-Pawlowska, 1976). Pavyzdžiui, Danijoje atlikto visuomenės tyrimo rezultatų duomenimis, nors valstybės politikų atlyginimų pasididindimas patvirtina nuomonę apie savanaudiškus valstybės politikus, visuomenė nelinkusi interpretuoti jų atlyginimų susimažinimo

⁴ Savanaudiškumas. In: Žemaitis, V. (2005). Etikos žodynas. Vilnius: Rosma. P. 277–278.

⁵ Lietuvių kalbos žodynas (n.d.). Savanaudiškas. <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/savanaudi%C5%A1kas?paieska=savanaudi%C5%A1kas&i=6f38d6ac-f1c7-49c7-b99d-a8121a1ad39c>.

kaip tikro valstybės politikų nesavanaudiškumo (Pedersen & Pedersen, 2020). Kito tyrimo rezultatai rodo, kad visuomenės pasitikėjimo valstybės politikais lygis galbūt palaipsniui kils, jei jie, žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą, sakys tiesą, laikysis savo pažadų (arba paaiškins visuomenei, kodėl jiems nepavyko pažado tesėti), bendradarbiaus su piliečiais ir tarnaus jiems pagal galimybes (Mozumder, 2022). Šis visuomenės lūkestis siejamas su valstybės politikų rūpestingumu (dėmesingumu ir supratingumu) visuomenės gyvavimo sąlygomis, t. y. kiekvienas pilietis yra vertingas, ir atsakomybe už tų sąlygų gerinimą (Jakimow, 2023). Būtent tokius politikus visuomenė laikytų nesavanaudiškais ir atsidėkotų juos perrinkdami (Gulzar et al., 2025; Jakimow, 2023). Kitu atveju valstybės politikų savanaudiški veiksmai (veikimas ir neveikimas) būtų laikomi populistiški, „nešvaria politika“, tačiau tai nebūtinai darytų įtaką pasitikėjimui valstybės politikais (Jakimow, 2023; Pedersen & Pedersen, 2020).

Nesavanaudiškumas priskiriamas prie žmogaus mažųjų dorybių, kurios nėra labai svarbios, kad būtų įteisintos (Evans, 2004), tačiau jis, kaip principas, yra įsitvirtinęs, pvz., Jungtinėje Karalystėje, Lietuvoje. Jungtinės Karalystės viešojo gyvenimo standartų komitetas 1995 m. gegužės 31 d. patvirtino Viešojo gyvenimo septyni principų gaires, kurios dažnai vadinamos Nolano principais. Pirmasis Nolano principas yra nesavanaudiškumas: „Viešąsias pareigas einantys asmenys turėtų veikti tik atsižvelgdami į visuomenės interesus“ (Committee on Standards in Public Life, 31 May 1995). Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekse įtvirtintas nesavanaudiškumo principas turinio prasme yra išplėtotas. Jis apima ne tik tarnavimą valstybei ir visuomenės interesams. Remiantis normatyvine metodologine prieiga, Lietuvoje valstybės politikams taikomas nesavanaudiškumo principas turinio prasme sutampa su kitais valstybės politikų elgesio principais (1 lentelė).

1 lentelė. Nesavanaudiškumo principo turinys.

Nesavanaudiškumo principo sąvoka	Sutapimas su kitais valstybės politikų elgesio principais
<i>vengia tariamų ar tikrų viešųjų ir privačių interesų konfliktų</i>	Sąžiningumas „vengia situacijų, galinčių paveikti sprendimų, kurie sukeltų visuomenėje abejonę, priėmimą“
<i>jiems [viešųjų ir privačių interesų konfliktams] iškilus, imasi visų reikiamų priemonių*, kad jie būtų išspręsti greitai ir atitiktų visuomenės interesus</i>	Skaidrumas ir viešumas „deklaruoja savo privačius interesus“
<i>nenaudoja savo pareigų ar padėties siekdamas daryti įtaką kito asmens sprendimui, kuris galėtų būtų naudingas politikui ar jo artimam asmeniui</i>	Padorumas „vengia situacijų, kai politiko elgesys kenktų jo ar institucijos, kurioje jis eina pareigas, reputacijai ir autoritetui, vengia nesažiningų pranašumo siekimo būdų, gautą oficialią informaciją naudoja tik pareigoms atlikti ir nesipelno iš jos“

* Šiuo atveju nepakanka tik deklaruoti privačius interesus. Tokiais atvejais pirmiausia būtina pareikšti apie nusišalinimą.

Tad, palyginti su Jungtinėje Karalystėje įtvirtinta nesavanaudiškumo sąvoka, turinio prasme nesavanaudiškumo principo išplėtojimas Lietuvoje yra perteklinis.

Metodiniai nurodymai

Šioje ataskaitos dalyje pateikiami keli pavyzdžiai, kurių tyrimas turi būti atliekamas vadovaujantis metodiniais nurodymais, skirtais tyrimus dėl valstybės politikų elgesio normų

atliekančioms institucijoms⁶, ir teismų praktika, susijusia su sprendimų dėl valstybės politikų elgesio principų pažeidimų teisėtumu ir pagrįstumu.

1 pavyzdys

Ministras X išreiškė pageidavimą nusišalinti nuo reikalų, susijusių su juridiniu asmeniu, iš kurio pajamų gauna jis ir jam artimi asmenys. Esant reikalui, ministras X taip pat nusišalintų nuo sprendimų, susijusių su artimų asmenų vykdoma žemės ūkio veikla, žemės ūkio kooperatyvu Y, kuriame yra jo šeimos narių valdomas ūkis, taip pat viešąją įstaigą, kurios klientu jis yra buvęs.

Ministras teigė tokį sprendimą priėmęs patartas ministerijos teisininkų, tačiau užsiminė pats interesų konflikto nematantis.

2 pavyzdys

Rajono savivaldybės tarybos X komiteto posėdyje buvo svarstomas buvusio savivaldybės darbuotojo raštas dėl mero mobingo, mėginimo sukurti darbuotojui nepakeliamas darbo sąlygas, sukelti grėsmę sveikatai, tokiu būdu priverčiant trauktis iš pareigų. Meras pateikė savo nuomonę ir pasiūlė sudaryti tarybos narių komisiją bei pavesti jai ištirti rašte nurodytas aplinkybes.

Meras pirmininkavo savivaldybės tarybos posėdyje, per kurį nuspręsta sudaryti komisiją darbuotojo raštui nagrinėti, ir vėliau pasirašė šį sprendimą.

3 pavyzdys

Rajono savivaldybės meras tarnybiniu automobiliu vyko iš savo namų ir į juos grįžo, t. y. į komandiruotę vyko ne iš darbo, o grįžęs iš komandiruotės nepalikto tarnybinio automobilio tarnybiniame garaže. Paminėtina, kad rajono savivaldybės meras yra atsisakęs jam kaip tarybos nariui priklausančios išmokos, skirtos su tarybos nario veikla susijusioms kanceliarijos, pašto, telefono, interneto ryšio, transporto ir kitoms išlaidoms padengti. Nemokant minėtų išmokų buvo sutaupyta X eurų.

Atkreiptinas dėmesys, kad 3 pavyzdyje pateikta aplinkybė – išmokos atsisakymas – rodo valstybės politiko „rūpestingumą, taupumą, gerą pavyzdį, tačiau nesuteikia teisės asmeniui nesilaikyti teisės normomis nustatytos tarnybinių automobilių naudojimo tvarkos reikalavimų, naudoti automobilį ir kitais su tarnyba nesusijusiais reikalais“ (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2010 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Ik-2951-580/2010). Šiuo atveju Lietuvos administracinių teismų praktikoje konstatuota:

Vienoje srityje taupydamas asmuo negali reikalauti sau teisės naudotis papildomomis teisėmis kitoje. Pareiškėjo sutaupyta su tarybos nario veikla susijusios išmokos lėšos negali padengti jo gautos naudos dėl tarnybinio automobilio naudojimo, kadangi toks kompensavimas nėra numatytas teisės aktuose. Išmokos atsisakęs ar pilnai pinigų neišnaudojęs asmuo tiesiog praranda skiriamas lėšas. (Vilniaus apygardos administracinio teismo 2010 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Ik-2951-580/2010.)

Vertinant galimą nesavanaudiškumo principo pažeidimą, aktuali Lietuvos administracinių teismų praktika aiškinant pasinaudojimą pareigomis asmeninei naudai:

Pasinaudojimas pareigomis asmeninei neturtinei naudai gauti turi būti akivaizdus, nekeliantis abejonių, nes priešingu atveju nebūtų galimybės atriboti, kada ministras tinkamai atlieka jam pavestas pareigas ir teikia apie tai objektyvią informaciją visuomenei, ir atvirkščiai – kada ministras informuodamas visuomenę siekia tuo nepelnytą asmeninės naudos. (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-2146/2008.)

⁶ Išsamios metodinės rekomendacijos, kaip vertinti savivaldybių merų ir savivaldybių tarybų narių elgesio atitiktį Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis, skelbiamos Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainėje. Pavyzdžiui, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2021 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. KS – 348, <https://vtek.lt/wp-content/uploads/2020/10/Metodines-rekomendacijos-LR-savivaldybiu-tarybu-etikos-komisijoms.pdf>.

Tobulintinos sritys

Valstybės politikams rekomenduojama:

- atskleisti privačius interesus pateikiant, tikslinant ir papildant privačių interesų deklaraciją teisės aktų nustatyta tvarka;
- pareikšti apie nusišalinimą ir jokia forma nedalyvauti toliau einant tarnybines pareigas;
- vengti pareigomis siekti asmeninės naudos;
- jei kyla klausimų, kaip taikyti nesavanaudiškumo principą praktiškai, pagal kompetenciją konsultuotis su Lietuvos Respublikos Seimo etikos ir procedūrų komisija, Vyriausiąja tarnybinės etikos komisija ir (arba) atitinkamos savivaldybės tarybos etikos komisija;
- reguliariai dalyvauti valstybės politikų elgesio normų mokymuose apie visuomenės interesus, interesų konflikto valdymą, korupcijos prevenciją.

- Committee on Standards in Public Life (31 May 1995). *Guidance “The Seven Principles of Public Life”*. <https://www.gov.uk/government/publications/the-7-principles-of-public-life/the-7-principles-of-public-life--2>.
- Gulzar, S., & Khan, M. Y. (2025). Good Politicians: Experimental Evidence on Motivations for Political Candidacy and Government Performance. *The Review of Economic Studies*, 92(1), 339-364. <https://doi.org/10.1093/restud/rdae026>.
- Guy, S. (2009). Herbert Vere Evatt: Jurist, Politician, Person - The Paradox. *Bond Law Review*, 21(1), 4.
- Jakimow, T. (2023). Dirty politics and political care in local politics: gendered barriers to moral boundary crossing in Dehradun, India. *Contemporary South Asia*, 31(2), 165-178. <https://doi.org/10.1080/09584935.2023.2206995>.
- Kukali, A. N. (2024). Christine Abungu Mango: Pioneer Educationist, Environmentalist, and Politician. In *African Women and Intellectual Leadership: Life Stories from Western Kenya* (Eds. Maurice Nyamanga Amutabi, Emily Achieng’ Akuno, Humphrey J. Ojwang, & Dannica Fleuss) (Chapter 4). London: Routledge.
- Lane, L. L. (2020). *Selfishness and Selflessness– New Approaches to Understanding Morality*. New York: Berghahn Books.
- Lazari-Pawlowska, I. (1976). Gandhi–The Moralist and Politician. *Dialectics and Humanism*, 3-4, 33-41.
- Lietuvių kalbos žodynas (n.d.). <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas>.
- Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-2146/2008.
- Martelli, J.-T., & Jaffrelot, C. (2023). Do Populist Leaders Mimic the Language of Ordinary Citizens? Evidence From India. *Political Psychology*, 44(5), 1141-1160. <https://doi.org/10.1111/pops.12881>.
- Mbanusi, O. V., & Ezeifeka, C. (2023). Lexical Pragmatic Analysis of Patriotism and Selflessness in President Goodluck Jonathan’s speeches. *AWKA Journal of English Language and Literary Studies*, 9(1), 312-338. <https://journals.unizik.edu.ng/ajells/article/view/2478>.
- Mozumder, N. A. (2022). Can Ethical Political Leadership Restore Public Trust in Political Leaders? *Public Organization Review*, 22, 821-835. <https://doi.org/10.1007/s11115-021-00536-2>.
- OECD (1998). Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0298>.
- OECD (2017). Recommendation of the Council on Improving Ethical Conduct in the Public Service Including Principles for Managing Ethics in the Public Service. <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/129/129.en.pdf>.
- OECD (2017). Recommendation of the Council on Public Integrity. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0435>.
- Pedersen, R. T., & Pedersen, L. H. (2020). Citizen Attitudes on Politicians’ Pay: Trust Issues Are Not Solved by Delegation. *Political Studies*, 68(2), 389-407. <https://doi.org/10.1177/0032321719850073>.
- Sekiguchi, S. (2013). Should We Overlook All Altruistic Behavior by Politicians? *Theoretical Economics Letters*, 3, 146-151. <https://doi.org/10.4236/tel.2013.33023>.

Vilniaus apygardos administracinio teismo 2010 m. lapkričio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. Ik-2951-580/2010.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2021 m. gruodžio 15 d. sprendimas Nr. KS – 348. <https://vtek.lt/wp-content/uploads/2020/10/Metodines-rekomendacijos-LR-savivaldybiu-tarybu-etikos-komisijoms.pdf>.

Žemaitis, V. (2005). Etikos žodynas. Vilnius: Rosma.